

Narrativa catalana contemporània en romanès

JANA BALACCIU MATEI I XAVIER MONTOLIU PAULI (Ed. Meronia, Bucarest)
ELISABETA LĂSCONI (Adevărul literar și artistic, Bucarest)

I. PRESENTACIÓ D'UN PROJECTE EDITORIAL AMB NOM PROPÍ: MERONIA

En el panorama de la traducció de narrativa catalana al romanès, durant el 2004, dos nous títols han aparegut publicats a Bucarest. Es tracta dels llibres *Guadalajara* de Quim Monzó i la novel·la *L'ombra de l'eunuc* de Jaume Cabré.

Aquests títols passen a engrossir la ingent tasca que l'editorial Meronia de Bucarest està fent per a donar a conèixer la literatura i cultura catalanes al públic romanès mitjançant traduccions fetes directament del català.

La «Biblioteca de Cultura Catalana» (BCC) ha constituït i constitueix una iniciativa incitant. Són ja dinou els títols de la col·lecció que des de 1998 s'han anat publicant i presentant al públic. Una iniciativa que compta, en primer lloc, amb la il·lusió i el convenciment professional de l'equip editorial, però també amb l'ajut institucional català. Actualment, és l'Institut Ramon Llull, entitat promotora de la llengua i la cultura catalanes a l'estranger, qui ha vetllat perquè aquest projecte seguís endavant, si bé, ja des dels seus inicis, ha comptat amb el suport de la Institució de les Lletres Catalanes i, en el seu cas, de la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears.

Estructuralment, ha calgut tenir en compte que el seu objectiu no respon a un interès ja existent entre el públic romanès, sinó que hom ha hagut de despertar l'interès pel paradigma cultural català, pràcticament desconegut entre el públic lector. D'aquí que la sèrie ha constituït allò que els americans anomenen *core collection*, un aplec coral d'obres representatives. Representatives del món català, amb les seves característiques d'especificitat, els valors, el passat, el present. El públic a qui s'adreça la col·lecció és, per tant, ben heterogeni, tot i que es parteix de la idea que els més interessats siguin la gent de lletres; també estudiants del camp de les humanitats que ja tenen altres paradigmes de lectura d'altres llengües europees. El criteri de base —la representativitat— no pot ser acomplert sense unes condicions mínimes necessàries: la capacitat de respondre a les expectatives d'aquest públic cultivat, els criteris avaluatius i literaris del qual impliquen un conjunt de valors simbòlics, emotius, morals, intel·lectuals... Tot això subordinat a la qualitat i a la modernitat de la creació literària.

Veient el llistat de títols publicats, certament, la col·lecció abraça de ple la literatura catalana contemporània. Tots els originals catalans d'aquestes traduccions han estat publicats al llarg del segle XX, i no és casual que el primer llibre de la sèrie sigui la novel·la *Singurătate* (1998, *Solitud*) de Víctor Català, publicada el 1905, ara fa cent anys. (A partir d'ara, citarem en primer lloc el títol en romanès i, a continuació, l'any de publicació a Romania i el nom de l'obra en català).

La col·lecció no pretén, doncs, seguir un ordre cronològic ni ser exhaustiva quant a la tria d'autors, gèneres o moviments, però és cert que la gairebé vintena de volums denoten una selecció, i ben variada, d'autors de novel·la, conte i poesia representatius d'aquesta centúria literària amb la voluntat que el lector romanès pugui començar a espigolar i a aprofundir en la literatura catalana. I l'objectiu és seguir creixent i ampliar les publicacions a textos l'abast cultural dels quals tinguí altres horitzons. Mentrestant, la literatura en prosa és el gènere més traduït. Novel·listes, narradors i contistes decanten la balança davant d'obres de poesia, sigui d'autor o antologia d'autors.

Entretenint-nos en el catàleg, el primer llibre publicat és la novel·la abans esmentada *Singurătate* de Víctor Català. Segueix l'autora Mercè Rodoreda, al·trament la més traduïda —amb tres llibres publicats: les novel·les *Oglinda spartă* (2000, *Mirall trencat*), *Piața Diamantului* (2001, *La plaça del Diamant*), i el recull de contes *Licăr de lună* (2003, una antologia de contes de diferent procedència sota el títol del conte *Cop de lluna*, i amb pròleg de la doctora Fina Llorca). A continuació, tenim el best-seller de Manuel de Pedrolo, *Manuscrisul celei de-a două origini* (2000, *Mecanoscrit del segon origen*); Ramon Solsona amb *Ceasuri oprite* (2001, *Les hores detingudes*); Miquel Llor amb *Laura în orașul sfântilor* (2001, *Laura a la ciutat dels sants*).

L'any 2002 va ser molt fructífer quant a traduccions: quatre en total. Es va publicar l'*Antologie de proză scurtă de autori din Insulele Baleare* (una antologia de prosa curta d'autors de les Illes Balears); les novel·les *Excelență* de Jaume Cabré (*Senyoria*), *Marea* de Blai Bonet (*El Mar*) i *Unghia fiarei* de Miquel Rayó Ferrer (*L'ungla de la gran bèstia*).

I, per acabar, el 2003 van aparèixer *Departa, în zarea albastră* de Carme Riera (*Dins el darrer blau*) i l'antologia de contes de Pere Calders, *Mâine în zori la trei*, que va portar el títol del conte *Demà a les tres de la matinada* i l'antologia de contes de la Rodoreda, *Licăr de lună*, ja esmentada.

Per l'any 2005, es traduïren tres obres més de narrativa contemporània. Es tracta de les novel·les *Pedra de tartera* de Maria Barbal, *Borja papa* de Joan Francesc Mira i *La meitat de l'ànima* de Carme Riera. Se superarà el llindar de la vintena de títols publicats, vint-i-dos, concretament, i també una representativitat territorialitzada de la literatura catalana, amb la incorporació del primer escriptor valencià traduït.

Al final de l'article hi ha annexat el catàleg amb la referència bibliogràfica de cadascun dels títols de la col·lecció.

II. I UN CAS COM UN CABÀS: JAUME CABRÉ

La segona part d'aquest article vol mostrar específicament la recepció de la literatura de Jaume Cabré en romanès amb la finalitat d'exemplificar el balanç positiu de l'aportació de les obres literàries catalanes en romanès.

Les seves dues novel·les traduïdes, acompanyades de la presentació de les traduccions corresponents en presència de l'autor a Bucarest, han permès que la crítica literària i la premsa s'hagin fet ressò de l'obra i de la trajectòria de l'autor.

La crítica literària Elisabeta Lăsconi ha elaborat un article que acompanya la traducció de la novel·la *L'ombra de l'eunuc*. Hem cregut convenient traduir-lo íntegrament al català per mostrar de prop la recepció de l'obra. El títol de l'article és «Un esplèndid concert romanès», i fa així:¹

Tot forçant els límits de la prosa

La novel·la *L'ombra de l'eunuc* és el segon llibre de Jaume Cabré traduït al romanès, després de *Senyoria*, a la col·lecció BCC —començada i coordinada per J. Balacciu Matei, un ambiciós projecte de l'Editorial Meronia. Gràcies a aquesta iniciativa, hem pogut llegir en llengua romanesa els grans narradors que han omplert la novel·la moderna catalana del segle xx (*Solitud* de Víctor Català, *La plaça del Diamant* i *Mirall trencat* de Mercè Rodoreda), però també autors i llibres dels últims decennis —Blai Bonet, Pere Calders— o d'avui en dia —Ramon Solsona, Carme Riera.

Qui fulleja el llibre s'emporta moltes sorpreses, perquè hi troba paràgrafs alternats amb partitures, i fins i tot en algunes pàgines hi creixen arbres... genealògics. Tot i això, l'estructura del llibre té una organització musical, basada en el conegut *Concert* d'Alban Berg però esdevingut un misteriós rèquiem. Jaume Cabré empeny l'èpica cap a una altra frontera, poc assajada, a la de Marcel Proust amb la conegudíssima Sonata per a Vinteuil, del llibre *A la recerca del temps perdut*.

La polifonia li proporciona a l'autor translacions fluides entre converses i trobades, temps i llocs, perquè els temes es reprenen i es combinen, creixen en intensitat o perden força inevitablement. Els registres estilístics, però també els codis culturals i literaris, canvien de tal manera que el lector ni se n'adona que llisca d'una història a una altra. Són moltes històries foses en aquesta vasta arquitectura musical, unes més interessants que d'altres, però totes relaten aventures el suspens de les quals es manté exactament fins al final.

El present narratiu de la novel·la es duu a terme mitjançant la conversa entre en Miquel, primer personatge principal de la novel·la i la Júlia, que treballa a la mateixa publicació (amb el títol absurd de *Revista*) que ell. La confessió provocada per la Júlia té com a punt de partida un accident en el qual mor el Bolós,

¹ Agraïm a l'autora que ens hagi permès la traducció del seu «Un esplèndid concert romanesc», article aparegut en romanès en *Umbra eunucului*, Editura Meronia, Bucuresti, 2004.

l'amic de l'ànima d'en Miquel, i es transforma en una àmplia retrospectiva de les petites històries personals però també de les Grans Històries del món català durant els anys de la dictadura franquista i el període immediatament posterior.

Es tracta, doncs d'un *Bildungsroman* que té en el seu centre en Miquel Gensana, i el fil d'esdeveniments pels quals passa, però la seva evolució va lligada estretament a la dels amics, el Bolós i en Rovira. Hi ha, doncs, un joc de simultaneïtats, ja que la seva vida no es pot separar de la dels altres dos; en Miquel és la punta, l'aliatge que fa coagular el trio. Hi ha un joc de successions, ja que en Miquel viu tres amors i, consecutivament, les tres dones deixen una empremta sobre seu i fan que el seu destí sigui d'una manera determinada.

La conversa amb la Júlia es va entretallant amb un seguit d'altres diàlegs i confessions en els quals en Miquel ha tingut un paper receptor, d'escortador del seu oncle Maurici; a partir d'aquí es pot reconstituir el segon *Bildungsroman*, tan sinuós i complicat com el primer, que parteix d'una impressionant saga de la casa Gensana, amb tot el que això significa: el fantàstic jardí i la construcció refeta a càrrec del deixeble de Gaudí i la successió de generacions que arriben a conformar un arbre genealògic ben esponerós.

La saga de la casa Gensana de Feixes, ciutat a prop de Barcelona, abraça des del 1799 fins a gairebé 200 anys després, o sigui fins al 1995, a través de set generacions les branques principals i secundàries de les quals sembla que s'acaben amb en Miquel i el seu oncle Maurici, cap dels dos amb desig de tenir descendència. Les descobertes successives són proves permanents per en Miquel d'aquestes dues històries: la visible i pública d'una banda, i de l'altra, la mantinguda amagada.

Només l'oncle Maurici coneix molt bé ambdues històries: l'oficial i la secreta; i quan el seu nebot estimat li demostra que pot ser el seu hereu espiritual, accepta de confessar-s'hi. I aleshores, en Miquel entén els ets i uts que la família s'ha estat esforçant per amagar per sempre i se n'adona que una memòria massa carregada pel pes de tants sacrificis ha portat l'oncle Maurici a la bogeria.

El cognom Gensana s'acaba amb ells dos, que mantenen una filiació espiritual i unes afinitats que dominen la veu de la sang. Tant l'oncle com el nebot tenen vocació per l'art; l'oncle Maurici s'encarrega de l'educació artística del Miquel tot ensenyant-li a diferenciar una sonata barroca d'una de clàssica i fa que es familiaritzi amb la poesia de Quevedo i la pintura de Chirico. Llurs diàlegs demostren a en Miquel el poder immens, inimaginable, que té l'art, i com l'art aconsegueix canviar els destins individuals i la història de tota una família.

En última instància, la novel·la es transforma en una meditació profunda, a vegades fins i tot lúdica, sobre la creació, sobre la vocació artística i les seves incerteses. Algunes coincidències: en Miquel té com a data de naixement el 30 d'abril de 1947, com Jaume Cabré; el nom de Miquel és un dels tres o quatre noms rebuts per Jaume Cabré en el bateig, segons la tradició catòlica; a en Miquel, l'apassiona la música i els concerts, com a Jaume Cabré.

Les coincidències s'encadenen i generen la temptació d'altres lectures: l'aventura d'en Miquel segueix els meandres biogràfics interiors de l'autor, i

les passions i les recerques del personatge arriben a compondre un autoretrat, que desvela el paisatge interior de l'autor, segurament no tant el que ha viscut realment l'escriptor com el que li passa per la seva imaginació, potser no el que ha succeït veritablement sinó altrament, què hauria pogut passar o el que li hauria agradat que passés. No pas en darrer lloc, a *L'ombra de l'eunuc*, s'hi troba tant la història de la formació d'un novel·lista com la de la construcció de la novel·la.

Una novel·la ben polivalent per la temàtica, postmoderna per la complexitat dels seus plans i de les veus narratives, per la diversitat de les fórmules: converses aclaparades de monòlegs, confessions que funcionen com a compartiments o marcs on explicar l'amor de temps passats, el diari com a ambigüitat de l'autenticitat, metaliteratura creada mitjançant comentaris sobre entrevistes realitzades o previstes amb Lawrence Durrell, Giorgio Bassani o Salman Rushdie, i, per sobre de tot, els passatges dedicats a la música.

Amics i amors

Hi ha dos trets que acompanyen constantment en Miquel: la fidelitat cap als amics i el fracàs en l'amor. Ambdues s'esdevenen en paral·lel al llarg de la seva vida. Els tres amics il·lustren una manera de viure total, una mena de necessitat de lliurar-se totalment a una causa. El col·legi dels Jesuïtes on estudien els deixa una empremta determinant. En Miquel té com a primera temptativa la vocació religiosa, durant els dies i nits passades a la Casa d'Exercicis Espirituals (mitjà que obliga als estudiants a la introspecció, a l'anàlisi de les pròpies aspiracions).

En Miquel renuncia al sacerdoci, però en Rovira escull el noviciat en un monestir, per preparar-se a fer-se frare. És la seva forma de rebel·lió, pensa en Miquel. Només el Bolós es manté a distància i els seus judicis són tencadors: la vida monacal sembla més aviat un rentat de cervell ja que no t'obliguen a pensar, ni a decidir. Tots dos constaten, després d'entrar a la cèl·lula del partit, que els espera un ordre semblant. En Miquel i en Bolós s'allunyen de qualsevol orde religiós, però arriben allà mateix dins de l'autoritat del partit.

L'adoctrinament s'assembla a la catequesi de la fe: cal fer lectures obligatòries de llibres revolucionaris, igual que llegir els evangelis; hi ha també llibres prohibits (la novel·la, per exemple, una mena de diversió pura, desvergonyida de petitburgès). Un revolucionari no es pot casar, com els capellans. La causa de la revolució té també apòstols i màrtirs, i també els seus traïdors.

Els historiadors han fet sovint la comparació entre la ideologia comunista, el seu sistema de propaganda, la jerarquia del partit i la transformació del cristianisme en un dogma, els ordes religiosos, amb les seves institucions i les seves regles. La correspondència és usada per l'escriptor com un registre estilístic que unifica, d'aquí la significació dels noms que trameten als apòstols i als màrtirs cristians, i també l'abundància de termes bíblics.

Jaume Cabré explora les possibilitats combinatòries entre els tres actants i les dues vies: el cristianisme i la revolució. Cadascú segueix el seu camí: en Rovira escull el monestir però després l'abandona i renuncia a la vida monacal; en Miquel escolliria el sacerdoci, però s'encamina cap al «Temple de la Saviesa», per finalment dedicar-se molt més al partit i a la lluita contra la dictadura; el Bolós rebutja des del principi el camí de la fe i només després de la separació acceptada recíprocament pel partit, escull la carrera política.

El Bolós, el personatge menys complicat de tots tres amics i el més clarament construït, mor en un accident de cotxe, circumstància que en Miquel sap que és de fet un assassinat, una venjança que li arriba tard per un càstig aplicat, dins de l'ordre del partit, a un traïdor dels dos amics que en aquella època actuaven clandestinament, amb els noms de Simó i Franklin. Els records del Bolós, els seus secrets descoberts tan tard esdevenen el motiu per al millor elogi de l'amistat a través d'un seguit d'invectives plenes de tendresa.

L'amistat no aporta a en Miquel els fracassos que té en l'amor. L'amistat roman com una constant en l'adolescència i en la joventut; les dones canvien i el canvien. Cada una de les seves tres enamorades té una influència fonamental en la seva vida. D'alguna manera, elles són les que determinen el camí que va seguint i, successivament, li ensenyen alguna cosa per a entendre la vida i per a conèixer-se, però també representen tres estils de fracàs.

La Berta, de la qual s'enamora a la facultat, determina que participi en una missió i, a causa d'això, entra al partit i s'implica encara més en la lluita revolucionària. Així, la Berta el manipula per tal que la causa el faci seu, i ell accepta, encara que no en rebí cap signe d'afecte. Durant tot aquest temps vinculat a la política, més aviat a la lluita clandestina, amb tots els seus riscos, té la figura de la Berta com un esperit tutelar, que perd sense que li hagués pertangut veritablement mai.

A la Gemma la coneix després de trencar amb la política i el partit, quan retorna als estudis universitaris. La Gemma l'encamina cap a la música, amb ella viu la primera experiència eròtica i també l'experiència del matrimoni. Gràcies a ella, redescobreix el plaer per la lectura i el miracle de la música; sense que ella ho sàpiga o ho vulgui, la Gemma el retorna a si mateix. La separació de la Gemma també té un paper benèfic, obligat ara a autoconèixer-se i a saber qui és ell i què vol de veritat.

El gran amor d'en Miquel és la Teresa. A través d'ella, prova totes les passions i és també ella la que li fa conèixer la por, la feblesa, l'estúpida vanitat. I, sense ser preguntada, la Teresa, que ja ha arribat al llindar del virtuosisme com a violoncelista, li dona les respostes a totes les preguntes sobre el preu que cal pagar quan algú està dotat d'un talent fora de l'habitual: no és sols el treball, sinó també les renúncies; no és sols l'aïllament en un mateix i davant del món, sinó la recerca constant de la perfecció en la interpretació, l'angoixa abans de cada concert i la bogeria penjant sempre molt a prop.

El conjunt suite d'aquests tres fracassos d'amor i el sentiment de culpa per no haver-li ni tan sols pogut dir a la Teresa com l'estimava té un contrapunt davant de la Júlia. Ella és la que l'obliga a una llarga confessió, assumint el doble

paper, de confessora i de psicoanalista, una confessió que l'allibera finalment del passat. La Júlia podria ser un nou amor, l'amor que li donaria la pau amb ell mateix i que el faria ser un home íntegre.

Les històries d'amor recordaran al lector la trilogia de Marin Preda *Cel mai iubit dintre pământeni*² i de les quatre dones que marquen les etapes més importants de la vida de Victor Petrini. En definitiva, ambdues novel·les emfasitzen els destins d'uns joves intel·lectuals als quals la història i la vida intenten de diverses maneres, d'al·lo més pèrfides, destruir-los, en uns anys feréstecs sota unes dictadures.

A la recerca de noves religions

A *L'ombra de l'eunuc* s'hi pot veure ben clar per què la guerra civil i el franquisme obsessiona els escriptors espanyols i, especialment, els catalans, indistintament de la generació que siguin. Els joves de bona família, només sortir de col·legis de Jesuïtes, esdevenen homes d'esquerra i revolucionaris. Els sembla que la història no espera i que cal apressar els esdeveniments: «el temps no estava per històries de mansions i famílies làngüides, que corre molt de pressa, cal fer la revolució i si badem, Franco se'ns morirà al llit». És per aquesta època, que ja ha entrat en els llibres d'història, on s'ambienta la novel·la.

Catalunya va patir encara més la dictadura, tal i com ho manifesta el mateix Jaume Cabré en «Quatre mots sobre la literatura catalana», a la presentació que obre la versió romanesa de la novel·la *Excelență*. L'escriptor, nascut a Barcelona el 1947, confessa que ell mateix va estudiar en aquest període, quan la llengua parlada a casa era prohibida oficialment, i el seu ús a les escoles, sancionat. La nit del franquisme ha estat més dura per als catalans, que es van quedar sense la llengua i la cultura que els conferia la seva identitat.

Fins i tot Barcelona va canviar: «era una ciutat en blanc i negre, malencinosa, i malgrat totes les bel·leses que no es podien amagar, era una ciutat amb la mirada trista, que vivia d'esquena al mar, absolutament desentesa de la seva màgia». Però a la Universitat de Barcelona s'hi manté un bastió d'antifranquisme; joves com en Miquel i en Bolós descobreixen el gust per la llibertat i per les aventures, s'enrolen en els moviments que preparen la revolució, entren al partit comunista, s'afilien a la clandestinitat, fan cursos de preparació militar a Beirut.

No és doncs casual que totes les etapes recorregudes pels dos amics siguin descrites amb un registre religiós. El partit era Déu, la descoberta de la ideologia comunista té punts de contacte amb les revelacions viscudes pels grans líders espirituals en experiències místiques, i així ells, revolucionaris convençuts de la veritat absoluta de la revelació, esdevenen apòstols de les noves religions. El bateig en la nova confessió ve determinat pel canvi de nom: en Miquel és Simó, mentre que en Bolós, Franklin.

² *El més estimat entre els terrestres*, N. de traducció.

La causa per la qual treballen necessita també de sacrificis; d'aquesta manera ens trobem els dos amics renunciant a la vida universitària per a entrar a la lluita clandestina, arribant a ser ells mateixos predicadors d'aquesta empresa, de fet, apòstols de la nova creença. L'escenari del sacrifici i la devoció davant de Déu té diferents variants; hi ha el sacrifici del fill per part d'Abraham, o la traïció de Judes, dels primers màrtirs.

En Simó, en Franklin i dos camarades més del partit reben la missió de castigar el Toro, el traïdor, per culpa del qual molts militants importants del partit han estat empresonats, i fins i tot, un d'ells, el camarada Mingo, s'ha suïcidat. *Acte de justícia o crim? La pregunta i les vacil·lacions s'entreueuen en la dificultat de portar a terme el càstig del culpable, decidint de fer-ho a sorts, davant de la desesperació dels dos amics quan constaten que s'han quedat ells dos amb un Toro encara viu i a qui li toca rematar-lo és al Franklin.*

La novel·la descriu el paisatge polític de l'esquerra d'abans i de després de la mort de Franco, com apareixen les diferents faccions (leninistes, troskistes, estalinistes, maoistes, etc.) i el sistema d'aliances i fusions quan s'acosta el moment de sortir de la clandestinitat, però sobretot de quina manera el partit no deixa lloc per a gaires opcions i els qui volen ser conseqüents amb ells mateixos n'acaben sortint, però compromentent-se a guardar els secrets i a retornar les armes.

Tanmateix, homes com en Miquel (batejat per la causa amb el nom de Simó), i en Bolós, anomenat Franklin, han dedicat al partit i a la lluita uns anys bons de la seva vida, s'han allunyat de la família, han renunciat al curs habitual de les seves vides pròpia d'aquella edat: escollir i estudiar una carrera universitària, l'amor a la llum del dia com un privilegi de la joventut. A canvi d'aquesta devoció, es troben amb un retard d'anys buscant una vocació i un camí.

En Miquel i en Bolós opten per entrar al partit comunista convençuts que no poden viure com els seus pares fan —acceptant l'estat de la situació—, i veuen en la revolució una mena de possibilitat, un nou naixement. Ho fan per patriotisme, mai aclamat o patètic, convençuts que una altra via no existeix. I quan més tard, el 1981, després d'uns anys de la mort de Franco, quan la democràcia i la monarquia es veuen atacades per una temptativa de cop d'estat militar, els dos amics estan disposats a reprendre la lluita de nou.

Les preguntes i comentaris d'en Miquel entren en consonància amb les preguntes dels romanesos en relació a la geopolítica i el destí individual i col·lectiu que es decideix sobre el mapa, entre els límits dels grans imperis. En Miquel pregunta als déus per què no hauria pogut haver nascut a Suècia i ell mateix es respon: «Comptat i debatut, a Estocolm no tenien aquella llum mediterrània: però què difícil que ens ho volien posar».

La casa i el seu cronista

L'aventura política i eròtica passa a la Barcelona dels darrers anys de la dictadura i durant els dos decennis següents. A aquest pla èpic, l'escriptor hi con-

trapos a la fabulosa història de Can Gensana de Feixes, que té, de per sí, un encant a part i recorda la gran prosa artística «fin-de-siècle» de Lampedusa, amb la frase del Guepard quan el príncep Salieri enuncia que si d'un palau se'n sap el número de cambres, no se'n pot dir palau.

La paràfrasi subtil de l'autor català lliga amb aquesta frase: «una casa no és una casa de debò, vasta, generosa i complexa si no té les proporcions suficients per tenir secrets per als seus mateixos habitants»; i Can Gensana «tenia tants i tants secrets que cada racó era capítol d'una llàgrima diferent». Com el jardí amb la seva pèrgola recoberta de llessamí, amb la part més salvatge del bosc de castanyers que havia amagat les primeres besades i els primers amors.

Per en Maurici i en Miquel, el jardí i la casa tenen geografies diferents. L'oncle coneix bé el vast univers dels arbres, dues hectàrees frondoses, amb un racó per a l'estany amb brollador, el passadís de magnòlies. El nebot fa voltes, nen com és, per un altre paradís, i va descobrint la cabana negra, el llac verd, el racó de les magnòlies, el bosc dels castanyers, el camí de la granota i el pont del fantasma. Els guardians del lloc són els rosers emparradors de la paret i el cirerer d'arboç plantat a la vora de la porta per Pere Gensana, pare d'en Miquel.

Can Gensana, renovada per un arquitecte de l'escola de Gaudí, coneix l'apogeu per després conèixer la decadència a partir d'un senyal que ho anuncia, la primera mort d'un infant, a la qual li segueixen altres morts. Potser per això en Miquel té pressa per fugir d'aquí, i busca l'acció necessària que el tregui de l'enfonsament lent de la família i d'un estil de vida. En canvi, l'oncle Maurici, autoproclamat Cronista Oficial de Can Gensana, es tria una ben estranya manera de marxar tot penjant-se del roser d'enramar, fet que fa que l'ingressin al psiquiàtric de Bellesguard: escull la bogeria com a únic camí de sortida possible.

I, tot visitant l'oncle a la residència, en Miquel escolta la història dels amors feliços dels pares d'aquest, Francesc i Carlota, la d'un avantpassat, Anton Gensana, que va fer carrera política, les rareses del seu rebesavi Maur Gensana, que tenia vel·leïtats artístiques, i les del fill d'aquest, i de la rebesàvia Pilar, de l'avi Ton i, després, del seu pare, Pere. S'assabenta de fets desconeguts: l'alternança de Maurs i d'Antons en l'arbre familiar, la Guerra dels Noms, el pes i la valentia de les dones.

La biografia de Maurici Sense Terra treu a la llum una qüestió sensible també avui en dia, però, a l'Espanya dels anys 30, certament ben incendiària: el drama de l'homosexualitat. En Maurici viu durant l'adolescència un camí ben dur fins que entén per què les dones no l'atrauen, ni les escapades amoroses proposades pel seu cosí Pere li diuen res. Ell, en Maurici, té un únic amor i és en memòria del seu Miquel que, mort a la guerra civil, li posa aquest nom al seu nebot.

En Maurici té passió per l'art, sigui la música, sigui la literatura. Quan ha perdut tot el que es pot perdre a la vida, li queda, com a luxe exquisit, Debussy, Satie, Mompou. És el Cronista de Can Gensana, i com a tal, traspasa tota la història oral que guarda a la memòria a en Miquel, amb el desig explícit que aquest ho escrigui. Dibuixa els arbres genealògics de la família Gensana, en tres variants, i els deixa com a herència al seu nebot.

És també en Maurici qui juga amb la literatura escrivint un quadern que atribueix a la besàvia Pilar, esposa del poeta Maur Gensana: la història d'un aduleri viscut com un gran amor, el propòsit d'una evasió al nou continent, fracassat a causa de la mort inesperada del marit. El quadern el descobreix Maur Gensana i és llegit com a autèntic, prova d'això fa que aquest modifiqui el testament i li provoca la mort.

Heus aquí que l'aprenent de bruixot descobreix el poder de la ficció i de la paraula, la manera com insinuar-se realment i adoptar una autenticitat i una força immensa de destrucció. D'aquest quadern es deriven conseqüències amb efecte dominó; un moviment centrífug cada cop més accelerat per sortir del cercle que el defensa i que té com a darrer efecte la desfeta de Can Gensana, i l'extinció sense successors d'una família.

El quadern també demostra la funció identificadora i compensatòria de la ficció i l'estranya autonomia que l'allunya del seu genitor-autor. En Maurici parla al nebot sobre el quadern de tapes negres. En el relat de la Pilar s'hi troba el seu mateix amor clandestí per un home.

D'altra banda, aquest quadern abraça «una unitat narrativa» que descobreix un altre secret: la ficció neix en una part fosca de l'ésser com a joc de l'Ànima, i expressa la natura femenina de l'escriptor, més accentuada o no, però sempre present. A Flaubert, s'anomena Madame Bovary, a G. Calinescu, Otilia. A Jaume Cabré, és d'una factura amb totes les ambigüitats visibles, innocent i demoníaca al mateix temps.

La música per sobre de tot

Jaume Cabré escull per a la seva novel·la una organització de la matèria èpica dins d'una estructura musical. L'esquelet és el *Concert per a violí i orquestra* d'Alban Berg, sobre el qual en Miquel i la Teresa parlen. La succinta presentació que en fa la violinista prepara en Miquel per a la revelació més gran en música i forma una insòlita *mise en abîme*, gairebé obligatòria en prosa postmoderna.

Escrit «A la memòria d'un àngel», a la mort d'una jove de 18 anys, Manon, filla d'Alma Mahler i de l'arquitecte Gropius, el *Concert...* d'Alban Berg aconsegueix una síntesi genial entre el dodecafonisme i la tonalitat, un doble rèquiem, per la bellesa angelical de la mort i la profecia del final que el mateix creador celebra des del més profund del seu ésser.

El novel·lista català transfereix a la narració l'estructura d'aquesta esfereïdora lloança a l'amor i a la mort. Les dues grans parts del *Concert...* es retroben en les dues grans parts de la novel·la: «El secret de l'aorist» i «A la memòria d'un àngel», cada una de les quals, alhora, és dividida en dues parts, marcades clarament en clau musical. Igualment, l'estructura musical relleix també a un nivell cel·lular dins l'èpica mitjançant enunciats i sintagmes.

Cada hipòstasi en l'evolució d'en Maurici o d'en Miquel té la seva petita frase: Maurici Sense Terra, el Viciós, príncep de Sodoma i senyor de Gomorra,

com un codi musical pel drama de l'homosexualitat condemnada; en Miquel l'Indecís o en Miquel el Descontent, en Miquel Gensana, el Separat de Fa Ja Força Temps, en Miquel II Gensana, el Lector de les Memòries de l'Oncle, etc, dibuixen els estadis que va recorrent en Miquel a través de les seves aventures existencials.

El vell recurs de l'epítet homèric i l'exercici mnemotècnic per tal de fixar un tret essencial d'un heroi o d'un déu a les epopeies antigues és actualitzat per Jaume Cabré amb un to postmodern, lúdic i enginyós. L'autor li concedeix una altra finalitat estilística tot invertint la seva funció original, ja que molts dels epítets etiqueten sobretot els canvis de cada personatge, els seus nous rostres, que van sortint a la llum per les circumstàncies de la vida.

Una anàlisi atenta i detallada demostraria probablement la correspondència perfecta entre el concert i la novel·la, entre les grans parts amb els moviments de la primera part (Andante i Allegretto) i l'evocació del passat immediat d'en Miquel i el passat més allunyat de l'oncle Maurici; entre la segona part, amb el canvi de ritme musical i narratiu, de l'Allegro a l'Adagio, amb la tonalitat més fosca, interrompuda per petites fosforescències.

Un dels personatges utilitza una definició significativa: «...un concert tan deliciós fos un pensament constant de mort», definició que aclareix l'elecció d'aquesta fórmula musical per a la construcció del llibre, ja que les històries de *L'ombra de l'eunuc* es poden llegir com una suma de fracassos i viatges cap a la mort. El *Bildungsroman* mostra el seguit de pèrdues d'en Miquel, des de la seva implicació política tancada com una mena d'abandonament recíproc, quan marxa del partit, fins als tres amors acabats cada vegada d'una manera més dolorosa.

La saga de Can Gensana es tanca també amb la desaparició del cognom: en Maurici mor en una residència, sense descendents; en Miquel tindrà un altre tipus de successors, més de caire espiritual; i el seu pare, en Pere, que ha abandonat el país, iniciarà probablement al Brasil una altra saga, una altra família. La papallona blanca del final del llibre, que voleteja sense ser vista, simbolitza més aviat el vol de l'ànima que no pas la resurrecció, i és una imatge gràcil de l'extinció, una vaga promesa d'una possible metamorfosi.

Com pot perdurar l'ésser humà, confrontat amb la pèrdua i el final? A les primeres pàgines del llibre, en Miquel explica a la Júlia els tres sistemes que els homes han usat per eternitzar-se: els fills, la més estesa; la religió, la més ben considerada; l'art, la més subtil. Aquest llibre, doncs, es pot llegir també com una aposta per l'art, per la música i la literatura que ens pot salvar de l'oblit i de nosaltres mateixos.

Trobem en les converses entre ells dos, oncle i nebot, entre en Miquel i la Teresa o en Bolós, moltes observacions sobre la creació i els creadors, sobre els qui combreguen amb l'acte creador, intèrprets i crítics. És ben curiosa la pregunta retòrica a George Steiner, plena d'amargor: «qui voldria ser crític, si pogués ser escriptor?» i igual d'amarga és la declaració d'en Miquel sobre el periodisme cultural: «jo voldria ser el poeta entrevistat, el novel·lista recensionat, el músic criticat».

El nucli de la novel·la des del punt de vista de la temàtica es troba en un enunciat concís, indicador del simbolisme del títol: «Quan mira enrere, el crític veu l'ombra de l'eunuc». Una altra associació amb G. Calinescu és, ara, inevitable, ja que aquest va formular durant el període d'entreguerres la paradoxa encertada del crític que ha de fracassar en l'intent de fer literatura per a poder esdevenir un bon crític, un crític de debò.

Jaume Cabré porta més enllà, cap a l'extrem, la idea de Mircea Eliade sobre l'home com a partícep de la creació, i suggereix, a través dels dos Gensanes, el drama veritablement de fons: l'impàs de l'home com a esperit creador on el porten les experiències col·lectives viscudes individualment i per la multitud de pobles i estats durant el segle XX. La història moderna ha destruït quelcom d'essencial en l'ésser humà, ha desencadenat un procés de esterilització que dona a l'home la mesura de la seva feblesa.

Amb *L'ombra de l'eunuc*, l'escriptor català força els límits de l'espai novel·lesc, recorre a la més impalpable i inefable de les arts, la música, l'única que li permet de transposar la fluïdesa de la vida interior, evanescent meditació sobre l'esdevenidor de l'ésser i les giragonses fosques de la història, sobre l'amor i la mort i, sobretot, sobre el miracle de la creació malgrat tantes febleses i incerteses.

Annex: catàleg de la Biblioteca de Cultura Catalana de l'Editorial Meronia

- | | |
|---|---|
| 1. Víctor Català
<i>Singurătate (Solitud)</i>
Traducció del català d'Irina Călin
Pròleg de Jana Balacciu Matei
192 pags., 1998
ISBN 973-98844-0-7 | Pròleg de Xavier Montoliu
184 pags., 2001
ISBN 973-8200-08-03 |
| 2. Mercè Rodoreda
<i>Oglinda spartă (Mirall trencat)</i>
Traducció del català i pròleg de Jana Balacciu Matei
240 pags., 2000
ISBN 973-98844-9-0 | 5. Miquel Llor
<i>Laura în orașul sfinților (Laura a la ciutat dels sants)</i>
Traducció del català de Jana Balacciu Matei
Pròleg de Iolanda Pelegrí
208 pags., 2001
ISBN 973-8200-09-1 |
| 3. Manuel de Pedrolo
<i>Manuscrisul celei de-a doua origini (Mecanoscrit del segon origen)</i>
Traducció del català de Maria-Sabina Draga i Xavier Montoliu
Pròleg de Jana Balacciu Matei
160 pags., 2000
ISBN 973-99451-8-0 | 6. Mercè Rodoreda
<i>Piața diamantului (La plaça del diamant)</i>
Traducció del català de Jana Balacciu Matei i Xavier Montoliu
Pròleg de Jana Balacciu Matei
192 pags., 2001
ISBN 973-8200-05-9 |
| 4. Ramon Solsona
<i>Ceasuri oprite (Les hores detingudes)</i>
Traducció del català de Lavinia Coman | 7. <i>Antologie de poezie de autori din Insulele Baleare. Secolul xx (Antologia de poesia d'autors balears. Segle xx)</i>
Antologia, introducció i presentació de Pere Rosselló Bover
Traducció del català de Nicolae Coman |

240 pags., 2002
ISBN 973-8200-25-3

8. *Antologie de proză scurtă de autori din Insulele Baleare. Secolul xx (Antologia de proza d'autors balears. Segle xx)*
Antologia, introducció, presentació i bibliografia de Caterina Valriu
Traducció del català de Joan Llinàs
176 pags., 2002
ISBN 973-8200-23-7

9. Miquel Martí i Pol
Antologie poetică (Antologia poètica)
Traducció del català de Nicolae Coman
Pròleg de Pere Farrés
232 pags., 2002
ISBN 973-8200-22-9

10. Jaume Cabré
Excelență (Senyoria)
Traducció del català i pròleg de Jana Balacciu Matei
Presentació a càrrec de l'autor
336 pags., 2002
ISBN 973-8200-28-8

11. Blai Bonet
Marea (El mar)
Traducció del català de Jana Balacciu Matei
Pròleg de Joan Miquel Ribera Llopis
192 pags., 2002
ISBN 973-8200-24-5

12. Miquel Rayó Ferrer
Unghia fiarei (L'ungla de la gran bèstia)
Traducció del català de Diana Moțoc
160 pags., 2002
ISBN 973-8200-30-X

13. Miquel Àngel Casanovas Camps, Ramon Díaz i Villalonga, M. Magdalena Brotons Capó, Xavier Carbonell i Castell, Andreu Ramis Puig-gros, Climent Picornell, Jaume Fàbrega, Onofre Rullan, Macià Blázquez, Maurici Mus, Guillem X. Pons
O lume în Mediterană: Insulele Baleare (Conèixer les Illes Balears)

Traducció del català de Lavinia Pîrlog
Pròleg de Ramon Díaz i Villalonga
124 pags., 2003
ISBN 973-8200-45-8

14. Bartomeu Roselló-Pòrcel
Poezii (Poesia)
Traducció del català de Nicolae Coman
Pròleg de Joan Mas i Vives
120 pags., 2003
ISBN 973-8200-40-7

15. Carme Riera
Departé, în zarea albastră (Dins el darrer blau)
Traducció del català i pròleg de Jana Balacciu Matei
320 pags., 2003
ISBN 973-8200-47-4

16. Mercè Rodoreda,
Licăr de lună. Antologie de proză scurtă
Traducció del català de Jana Balacciu Matei i Xavier Montoliu
Pròleg de Fina Llorca Antolín
176 pags., 2003
ISBN: 973-8200-52-0

17. Pere Calders
Mâine în zori la trei. Antologie de proză scurtă
Traducció del català i pròleg de Jana Balacciu Matei
176 pags., 2003
ISBN: 973-8200-53-9

18. Jaume Cabré
Umbra eunucului (L'ombra de l'eunuc)
Traducció del català i pròleg de Jana Balacciu Matei.
Epíleg d'Elisabeta Roșca
375 pags., 2004
ISBN 973-8200-65-2

19. Quim Monzó
Guadalajara
Traducció del català i pròleg de Diana Moțoc.
128 pags., 2004
ISBN 973-8200-66-0